

2019 METŲ XXIX LIETUVOS MOKINIŲ ISTORIJOS OLIMPIADOS PROGRAMA

„Tauta be valstybės. Lietuva 1940–1990 m.“

Sovietų okupacija ir aneksija. Liaudies seimo rinkimai ir jo nutarimai. Politinio, ūkinio ir kultūrinio gyvenimo sovietizacija. Lietuvos diplomatinės tarnybos laikysena Lietuvos okupacijos ir aneksijos atžvilgiu. Pirmieji masiniai suėmimai ir birželio trėmimai. Priešinimasis sovietizacijai. Lietuvių aktyvistų frontas ir jo lyderiai. 1941 m. birželio sukilimas. J. Ambrazevičiaus (Brazaičio) vyriausybės sudarymas ir jos antisovietinė veikla.

Lietuva nacių okupacijos metais. Vokiečių karinė valdžia ir jos vykdyti pertvarkymai. Holokaustas Lietuvoje. Antinacinė rezistencija. pasipriešinimas (atsisakymas vykdyti vokiečių reikalavimus). Rezistencinis pagrindis. Lietuvių frontas (LF), LLKS veikla, Lietuvos vienybės sąjūdis (LVS), Lietuvos laisvės armija (LLA). Vietinė rinktinė ir SS legiono boikotas. Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto (VLIK) susikūrimas ir veikla. 1944 m. vasario 16 d. VLIK'o deklaracija „Į lietuvių tautą“.

Sovietinė reokupacija. Socialinė-ekonominė ir kultūrinė sovietų valdžios politika. Kolektyvizacija, trėmimai, ginkluota rezistencija. Partizanų judėjimo priežastys ir tikslai. Partizanų sąjūdžio organizacinė struktūra, kovos etapai ir jų charakteristika. 1949 m. vasario 16 d. LLKS deklaracija. Žymiausi vadai J. Žemaitis-Vytautas, A. Ramanauskas-Vanagas ir J. Lukša-Daumantas. Partizaninio karo pralaimėjimo priežastys ir jo reikšmė.

Sovietinė Lietuva 1953-1987 m. Lietuvos ūkio integravimas į SSRS, industrializacija, urbanizacija ir komunistinės ideologijos diegimas. Sovietinė kultūros ir švietimo politika. Katalikų Bažnyčios ir kitų religinių bendruomenių padėtis. Neginkluotas pasipriešinimas. Pilietinis nepaklusnumas (atsisakymas dalyvauti sovietiniuose renginiuose, valdžios nurodymų nevykdymas, stojimo į komjaunimą boikotas, spontaniškos manifestacijos, demonstracijos po sporto rungtynių, koncertų, religinių švenčių. Antisovietinės akcijos (tautinės vėliavos kėlimas, proklamacijų platinimas ir kt.). Romo Kalantos susideginimas ir įvykiai Kaune. Disidentinės organizacijos: Lietuvos katalikų bažnyčios kronikos leidybinė grupė, Lietuvos Helsinkio grupė, Lietuvos laisvės lyga, Tikinčiųjų teisėms ginti katalikų komitetas.

Išsivijojimas kovojant už Lietuvos nepriklausomybę 1945–1990 m. JAV ir kitų kraštų lietuvių bendruomenių veikla siekiant išsaugoti nepriklausomybės idėją. Lietuvos diplomatinės tarnybos, Vyriausio Lietuvos išlaisvinimo komiteto, Amerikos lietuvių tarybos, Bendrojo Amerikos lietuvių fondo, Pasaulio lietuvių bendruomenės veikla. Atlanto chartija, Lietuvių charta, Gotlando komunikatas. Radijo laidų transliacijos iš užsienio: „Amerikos balsas“, „Vatikano radijas“, „Laisvosios Europos radijas/ Laisvės radijas“.

Kova už valstybės atkūrimą 1987–1990 m. Lietuva M. Gorbačiovo pertvarkos metais. Visuomeninės minties ir žiniasklaidos pagyvėjimas. Valdžios krizės gilėjimas. Mitingas prie A. Mickevičiaus paminklo Vilniuje. Sąjūdžio santykiai su LKP, Lietuvos laisvės lyga ir jos vieta politiniame gyvenime. Sąjūdžio steigiamasis suvažiavimas. Konfliktas dėl konstitucijos pataisų. 1989 m. SSRS Aukščiausiosios Tarybos rinkimai. Lietuvos atstovų veikla Maskvoje. Baltijos kelias. Sąjūdžio įtaka Lietuvos SSR Aukščiausiajai Tarybai priimant svarbiausius šalies įstatymus. LKP atsiskyrimas nuo SSKP. 1990 m. LSSR Aukščiausiosios Tarybos rinkimai. Kovo 11-osios akto paskelbimas.

Žymiausių įvykių ir asmenybių atminties tradicija 1940–1990 m.

Reikšmingiausių įvykių, asmenybių vertinimas ir jų įamžinimas įstatymuose, istoriografijoje, publicistikoje, grožinėje ir mokslo populiarinimo bei memuarinėje literatūroje, dramoje, dailėje, memorialuose, filatelijoje, numizmatikoje, faleristikoje bei masinėje kultūroje. Lietuvos vardo garsinimas pasaulyje: žymiausi mokslininkai, kultūros veikėjai ir sportininkai.

Pagrindinė literatūra:

1. Anušauskas A...[et.al.] *Lietuva, 1940–1990: okupuotos Lietuvos istorija*. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2007.
2. Gaškaitė N. *Pasipriešinimo istorija 1944–1953 m.* Vilnius: Aidai, 2006.
3. Girnius K. *Partizanų kovos Lietuvoje*. Chicago: Į laisvę fondas lietuviškai kultūrai ugdyti, 1987.
4. *Kelias į nepriklausomybę: Lietuvos Sąjūdis 1988-1991*. Sudarė: B. Genzelis, A. Rupšytė. Kaunas: Šviesa, 2010.
5. Laurinavičius Č., Sirutavičius V. *Lietuvos istorija. Sąjūdis: nuo „persitvarkymo“ iki Kovo 11-osios, t. 12, d. 1*. Vilnius: Baltos lankos, 2008.
6. Streikus A., *Sovietų valdžios antibažnytinė politika Lietuvoje (1944–1990)*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2002.
7. Vaiseta T. *Nuobodulio visuomenė: kasdienybė ir ideologija vėlyvuosiu sovietmečiu (1964–1984)*. Vilnius: Naujasis židinys-Aidai, 2014.

Į literatūros sąrašą neįtrauktos pozicijos, kurias savarankiškai gali pasitelkti kiekvienas olimpiados dalyvis: mokykliniai istorijos vadovėliai, akademinės Lietuvos istorijos sintezės, kiti moksliniai veikalai, memuaristika, interneto resursai, enciklopediniai leidiniai.

Šaltiniai:

1. Batūra R. *Siekiant nepriklausomybės. Lietuvos sąjūdžio spauda 1988–1991 m.* I–II d. Vilnius: valstybės žinios, 2005.
2. Brazaitis J. *Vienų vieni*. Vilnius: Vilties spaustuvė, 1990.
3. *Dokumentinių laidų ciklas „Laisvės metai“*. LRT. Prieiga internetu: www.lrt.lt/mediateka
4. Jakubčionis A...[et.al.] *Okupacija ir aneksija: pirmoji sovietinė okupacija (1940–1941)*. Vilnius: Margi raštai, 2006.
5. *KGB slaptieji archyvai 1954–1991 m.* Sud. K. Burinskaitė, L. Okuličiūtė. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2011.
6. Landsbergis V. *Lūžis prie Baltijos*. Vilnius: Vaga, 1997.
7. *Lietuvos Helsinkio grupė. D. 1: dokumentai, atsiminimai, laišakai*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 1999.
8. *Lietuvos katalikų Bažnyčios kronika*. <http://www.lkbkronika.lt/>
9. *Lietuvos kultūra sovietinės ideologijos nelaisvėje, 1940–1990: dokumentų rinkinys*. Sud. J. R. Bagušauskas, A. Streikus. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2005.
10. *Lietuvos laikinoji vyriausybė: posėdžių protokolai, 1941 m birželio 24 d. – rugpjūčio 4 d.* Parengė A. Anušauskas. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2001.
11. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Aukščiausiosios Tarybos prezidiumo dokumentų rinkinys I–II d.* Vilnius, 1991.
12. *VLIK'as ir Lietuvos diplomatinė tarnyba išeivijoje: Berno ir Paryžiaus konferencijų protokolai*. Vilnius: Versus aureus, 2004.

Papildoma literatūra:

1. Anušauskas A. *KGB Lietuvoje: slaptosios veiklos bruožai*. Vilnius: Asociacija „Atvažiavo meška“, 2008.
2. Anušauskas A. *Teroras, 1940–1958*. Vilnius: Versus Aureus, 2012.
3. Bagušauskas J. *Lietuvos jaunimo pasipriešinimas sovietiniam režimui ir jo slopinimas*. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 1999.
4. Banionis J. *Lietuvos laisvės byla Vakaruose (1975–1990)*. Vilnius: LGGRTC, 2002.
5. Bubnys A. *Vokiečių okupuota Lietuva, (1941-1944)*. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 1998.
6. Gailius B. *Partizanai tada ir šiandien*. Vilnius: Versus aureus, 2006.

7. Jonušauskas L. *Likimo vedami: Lietuvos diplomatinės tarnybos egzilyje veikla 1940-1991 m.* Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2003.
8. *Lietuvos suvereniteto atkūrimas 1998–1991 metais.* Sud. A. Anušauskas. Vilnius: Diemedis, 2000.
9. Senn A. E. *Gorbačiovo nesėkmė Lietuvoje.* Vilnius: Baltos lankos, 1997.
10. Streikus A. *Minties kolektyvizacija: cenzūra sovietų Lietuvoje.* Vilnius: Naujasis židinys-Aidai, 2018.
11. Tininis V. *Sovietinė Lietuva ir jos veikėjai.* Vilnius: Enciklopedija, 1994.

Programą parengė:

1. Istorijos mokytojas ekspertas prof. dr. **Deimantas Karvelis** (VDU Švietimo akademijos Mokytojų rengimo institutas),
2. Istorijos mokytoja ekspertė **Žaneta Vaškevičienė** (Vilniaus Žemynos gimnazijos Humanitarinio ir socialinio ugdymo skyriaus vedėja, LIMA tarybos pirmininkė)
3. Istorijos mokytojas ekspertas **Saulius Jurkevičius** (Vilniaus licėjaus direktorius, LIMA tarybos pirmininko pavaduotojas)
4. Lekt. **Andrius Grodis** (Vilniaus universitetas, Istorijos fakultetas),
5. Prof. dr. **Sandra Grigaravičiūtė** (VDU Švietimo akademijos Mokytojų rengimo institutas).